

Celem tej analizy jest określenie stopnia ewentualnej zależności filiacyjnej Nowego Testamentu Jakuba Wujka z 1593 roku od Nowego Testamentu Biblii brzeskiej (1563) w zakresie leksyki charakterystycznej dla przekładu brzeskiego, którą daje się wyabstrahować na podstawie wyniku analizy polegającej na zestawieniu leksykonów czterech renesansowych translacji Nowego Testamentu, a mianowicie Nowego Testamentu Biblii brzeskiej¹ (1563; zespół tłumaczy), Nowego Testamentu gdańskiego² (1606; opracowanie redakcyjne Daniel Mikołajewski, Jan Turnowski), Nowego Testamentu Biblii gdańskiej³ (1632; Daniel Mikołajewski) oraz Nowego Testamentu Biblii Jakuba Wujka⁴ (1599; opracowanie redakcyjne jezuitkiej komisji cenzorskiej bez udziału tłumacza).

Teksty *N* i *G* są genetycznie zależne od tekstu *B*, choć nie są z nim leksykalnie w pełni tożsame⁵. Tłumaczom bądź redaktorom tych przekładów przyświecała doktrynalna zasada protestancka – *sola Scriptura*, zgodnie z którą tekstem wyjściowym w pracach translacyjnych był oryginalny grecki tekst Nowego Testamentu.⁶

Biblia brzeska, wydana w roku 1563, jest pierwszym polskim przekładem całości *Pisma Świętego*, którego dokonano z języków oryginalnych. Zespół tłumaczy

Tomasz LISOWSKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań

Nowy Testament Jakuba Wujka z 1593 roku wobec leksyki charakterystycznej Nowego Testamentu Biblii brzeskiej z 1563 roku: Analiza kwantytatywno-kontekstowa

¹ Odtąd, pisząc o Nowym Testamencie Biblii brzeskiej z 1563 roku, posługiwał się będę skrótem *B*. Korzystam z edycji ROTHE, Hans – SCHOLZ, Friedrich (eds.): *Brester Bibel 1563*, 1-2, Paderborn – München – Wien – Zürich 2001.

² Odtąd, pisząc o Nowym Testamencie gdańskim z 1606 roku, posługiwał się będę skrótem *N*. Korzystam ze skanu egzemplarza przechowywanego w Bibliotece Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – *Nowy Testament Pana naszego Jezusa Chrystusa z greckiego na polski język z pilnością przełożony. A teraz znowu przejrzany i z dozwoleń Starszych wydany*, Gdańsk 1606.

³ Odtąd, pisząc o Nowym Testamencie Biblii gdańskiej z 1632 roku, posługiwał się będę skrótem *G*. Korzystam ze skanu egzemplarza przechowywanego w Bibliotece Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – *Biblia Święta, to jest Księgi Starego i Nowego Testamentu, według łacińskiego przekładu starego, w Kościele powszechnym przyjętego, na polski język znowu z pilnością przełożone, z dokładaniem tekstu żydowskiego i greckiego języka na polski pilnie i wiernie przetłumaczone*, Gdańsk 1632.

⁴ Odtąd, pisząc o Nowym Testamencie Biblii Jakuba Wujka z 1599 roku, posługiwał się będę skrótem *W*. Korzystam ze skanu egzemplarza przechowywanego w Bibliotece Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – *Biblia, to jest Księgi Starego i Nowego Testamentu, według łacińskiego przekładu starego, w Kościele powszechnym przyjętego, na polski język znowu z pilnością przełożone, z dokładaniem tekstu żydowskiego i greckiego i z wykładaniem katolickim trudniejszych miejsc do obrony wiary świętej powszechnej przeciw kacerztwom tych czasów należących*, WUJEK, Jakub (transl.), Kraków 1599.

⁵ LISOWSKI, Tomasz: *Sola Scriptura. Leksyka Nowego Testamentu Biblii gdańskiej (1632) na tle porównawczym. Ujęcie kwantytatywno-dystrybucyjne*, Poznań 2010, s. 159-350.

⁶ CZERNIATOWICZ, Janina: *Niektóre problemy naukowe grezystyki w pracach biblistów polskich XVI i XVII wieku*, Wrocław 1969, s. 24, 98, 100-101; KWILECKA, Irena: *Die Brester Bibel. Kulturgeschichtliche und sprachliche Fragen der Übersetzung*, in: ROTHE – SCHOLZ (eds.), *Brester Bibel*, 2 (↵ ref. 1), s. 1533; SIPAYŁŁO, Maria: *W sprawie genezy Biblii gdańskiej*, in: *Reformacja w Polsce* 6 (1934), s. 144-151, s. 146-150.

Nowy Testament (New Testament) by Jakub Wujek (1593) in the context of the specific lexis of the Brest Bible's New Testament (1563): A distributional-contextual analysis

The purpose of the paper is to examine to what extent the New Testament (1593) translated by the Jesuit Jakub Wujek (1541-1597) was dependent upon the so called specific lexis of the New Testament of the Calvinist Brest Bible (1563).

The Brest Bible's specific lexis entailed, firstly, its lexicon autosemantic entries (the lexemes that did not occur in the lexicons of other translation taken into consideration, i.e. the Protestant translations—the Gdańsk New Testament (1606), the Gdańsk Bible's New Testament (1632), as well as the Jesuit Bible's New Testament (1599); and, secondly, autosemantic entries, which are recorded in Protestant translations only.

The distributional-contextual analysis presented in the paper has led to the conclusion that the lexical intertextual correspondence between the Catholic Jakub Wujek's translation (1593) and the Brest Bible's New Testament should be considered as one of relatively low importance.

Keywords: Old Polish; Renaissance Bible translations; *Brest Bible*; *New Testament*; Wujek, Jakub; Jesuits
Number of characters / words: 52 643 / 7 747
Number of tables: 1
Secondary language(s): Old Polish; Greek; Latin

reprezentujących środowisko kalwińskie⁷ zastosował nowoczesne na ówczesne czasy metody translatorskie,⁸ czego efektem było nieuleganie dosłowności i przełamywanie schematów syntaktycznych języków źródłowych prowadzące do polonizacji składni przekładu. W warstwie leksykalnej doszukać się można cech polszczyzny potocznej.⁹ Wzorce takich rozwiązań translacyjnych tłumacze brzescy odnajdywali we wcześniejszych renesansowych przekładach na języki wernakularne: na język niemiecki – Marcin Luter, *Bibél*, 1535¹⁰, a przede wszystkim na język francuski – Pierre Robert Olivétan, *Biblé*, 1535; oraz Robert Estienne, *Biblé*, 1553. Wszystkie te edycje obcojęzyczne były tekstami pomocniczymi w pracach zespołu brzeskiego.¹¹

Czwartym tekstem uwzględnionym w omawianej konfrontatywnej analizie leksyki wybranych renesansowych translacji nowotestamentowych jest *Nowy Testament Biblii* w przekładzie Jakuba Wujka w edycji z roku 1599. Jest to translacja realizująca postanowienia sformułowane na Soborze Trydenckim, by przekładów *Pisma Świętego* na języki wernakularne dokonywać z łacińskiej *Wulgaty*.¹²

Podkreślić należy, że mimo ścisłych kontrreformacyjnych obwarowań doktrynalnych, jakie towarzyszyły przygotowaniom do druku jezuickiej *Biblii* z 1599 roku, Jakub Wujek w pracach przekładowych korzystał z wcześniejszych polskich przekładów *Pisma Świętego*, w tym również z ewangelickich (*Biblia brzeska*), oraz antytrynitarskich (*Biblia nieświeska* Szymona Budnego z 1572 roku i *Nowy Testament* Szymona Budnego z 1574 roku, a także *Nowy Testament* Marcina Czechowica z 1577 roku).¹³

Jednak **W** to już kolejna edycja *Nowego Testamentu* w opracowaniu Jakuba Wujka. Swój pierwszy przekład opublikował on w roku 1593. Jak wykazują analizy porównawcze, późniejszy tekst z 1599 roku nie jest identyczny pod względem lingwistycznym, a zwłaszcza leksykalnym,

⁷ Inicjatorem tej edycji był Jan Łaski, a koordynatorem prac był Grzegorz Orszak, a następnie Jerzy Schomann. W skład zespołu tłumaczy w różnym czasie wchodził: Jakub Lubelczyk, Andrzej Trzeciński, Szymon Zacjusz, Marcin Krowicki, Grzegorz Paweł z Brzezina, a także Franciszek Lismanin, Jerzy Blandrata, Franciszek Stankar. Przy przekładzie jako konsultanci i znawcy problematyki biblijnej pracowali także przybyli ze Szwajcarii Francuzi – Piotr Statorius i Jan Thénauz z Bourges, wychowanek Jana Kalwina. Protektorat nad pracą tego zespołu, a następnie nad wydaniem *Biblii* objął Mikołaj Radziwiłł Czarny. Zob. KWILECKA, *Die Brester Bibel* (↵ ref. 6), s. 1533; FRICK, David A.: *The Brest Bible of 1563: Translators, Sponsors, Readers. / Die Brester Bibel. Kulturgeschichtliche und sprachliche Fragen der Übersetzung*, in: ROTHE – SCHOLZ (eds.), *Brester Bibel 1563*, 2 (↵ ref. 1), s. 1661, 1679-1680.

⁸ KWILECKA, *Die Brester Bibel* (↵ ref. 6), s. 1522-1524.

⁹ KWILECKA, Irena: *Studia nad staropolskimi przekładami Biblii*, Poznań 2003, s. 223.

¹⁰ *Ibidem*, s. 173-176.

¹¹ KWILECKA, *Die Brester Bibel* (↵ ref. 6), s. 1533.

¹² KWILECKA, *Studia nad staropolskimi przekładami Biblii* (↵ ref. 9), s. 229. We wstępie do *Biblii* z 1599 roku, zatytułowanym *Apparatus Sacer*, znajdujemy jezuickie uzasadnienie prymatu *Wulgaty* jako tekstu wyjściowego dla przekładów *Pisma Świętego* na języki wernakularne (f. IV^v): »A pogotowiu ta jedna Biblia łacińska *Vulgata* nad inne wszystkie tłumaczenia nowotnych tłumaczow ma być poważona. A to dla słusznych przyczyn: Pierwsza, iż ten tekst pospolity łaciński jest dobrze doświadczony i samą dawnością, i zwyczajem Kościoła wszystkiego utwierdzony. Bo tego tekstu, porzuciwszy inne, kościelni doktorowie od tysiąca lat w piśmiech swoich zawsze używali, ten wszyscy kaznodzieje na katedrach wykładali, ten chrześcijanie w kościele jawnie czytali i śpiewali, z tego wszystkie *concilia* i sejmy duchowne świadectwa ku potwierdzeniu wiary przywoływały – a nigdy w żadnym fałszu nie był podejrzany. Dla czego też święte powszechne *concilium* trydenckie ten sam tekst łaciński *Pisma Świętego* pochwała i za pewny mieć każe. [...]«

¹³ KWILECKA, *Studia nad staropolskimi przekładami Biblii* (↵ ref. 9), s. 229; BIENKOWSKA, Danuta: *Jak Jakub Wujek Pismo Święte na język polski przekładał (o warsztacie tłumacza i technice przez niego stosowanej)*, in: *Bobolanum* 9 (1992), s. 27-52. Poszukiwanie najbardziej adekwatnych polskich ekwiwalentów leksykalnych w przekładach poprzedników reprezentujących antagonistyczną postawę doktrynalną nie było nową praktyką. Teolog katolicki Jan Leopolda w pracy redakcyjnej nad *Biblią* (1561) korzystał z protestanckiego przekładu Stanisława Murzynowskiego (1551-1553), na co wskazuje BELCARZOWA, Ewa: *Polskie i czeskie źródła przekładu Biblii Leopolda*, Kraków 2006, s. 49, 53: »Niekiedy Murzynowski właśnie nowe propozycje leksykalne daje na marginesie jako glosy, w tekście zaś powtarza wersję, prawdopodobnie starszą; niekiedy BL [*Biblia Leopolda* – przyp. T. L.] powtarza za Murzynowskim właśnie jego nowe pomysły translatorskie, odrzuca zaś wersję starszą. [...] Przekład Murzynowskiego często zrywał z nadmierną wiernością tłumaczenia wobec tekstu *Wulgaty* [...], toteż większość pożyczek BL z Murzynowskiego cechuje właśnie odejście od *Wulgaty*, przekład nie tyle dosłowny, co rozumiały [...]. Względem wyznaniowe nie stały na przeszkodzie, wszak [...] jeszcze Wujek niejedno z kalwińskiej przeciw *Biblii* brzeskiej zapożyczał.«

z tym z roku 1593.¹⁴ Zapewne jest tak, dlatego że na ostateczną postać tekstu **W** (1599) wpływ miała nie tylko akrybia filologiczna tłumacza, ale także zabiegi jezuickiej komisji cenzorskiej pod kierownictwem Stanisława Grodzickiego,¹⁵ której zadaniem była rewizja przekładu Jakuba Wujka poprzez porównanie jej do *Wulgaty Klementyńskiej* (1592), ogłoszonej drukiem w 1592 roku.¹⁶ W pracach komisji nie uczestniczył Jakub Wujek.

Nowy Testament opublikowany w roku 1593¹⁷ swój kształt językowy zapewne w pełni zawdzięcza swojemu tłumaczowi.¹⁸ Jakub Wujek przekładu dokonał z łacińskiej *Wulgaty* w jej wariacie zrewidowanym przez teologów z Lovanium (edycja z 1574 roku),¹⁹ jednak korzystał także z tekstu greckiego *Nowego Testamentu* zamieszczonego w *Poliglocie antwerpskiej*, która znana jest także jako *Biblia Regia* (1572).²⁰ Czynił tak, by odtworzyć możliwie precyzyjnie sens oryginalnego przesłania nowotestamentowego. Polskie ekwiwalenty leksemów tekstu greckiego, alternatywne do podstawień w tekście głównym, zredagowanym na podstawie *Wulgaty*, odnotowywał w uwagach marginalnych.²¹

Jezuita Jakub Wujek z daleko idącą rezerwą doktrynalną odnosił się do biblijnych przekładów innowierczych – tak pisał na temat *Biblii brzeskiej* (s. 1):

»[...] po wydaniu *Biblii* polskiej od katolików w Krakowie wnet nastąpiła *Biblia brzeska* od kalwinistów przełożona, która jako gładkością polskiej mowy przechodzi krakowską, tak jest błędów i kacerstwa pełna, a zwłaszcza w annotacyjach abo w wykładzich na kraju położonych.«

Jednak jako filolog, posługujący się w pracy translacyjnej tradycyjną metodą przekładu dosłownego przy jednoczesnym dążeniu do zachowania wierności przede wszystkim sensowi oryginału,²² poszukiwał najbardziej adekwatnych semantycznie polskich ekwiwalentów leksemów tekstu źródłowego. Dlatego też przy redagowaniu przekładu **Q** Jakub Wujek sięgał po edycje biblijne swoich poprzedników, w tym te, które powstały w kręgu ewangelickim i antytrynitarskim (s. 21):

»Oprocz tekstu greckiego i łacińskiego miałem przed oczyma wszystkie przekłady Nowego Testamentu polskie – krakowski, brzeski, nieświeski, Budnego i Czechowicow, a czasem też i czeski, które mi do obierania słów co nawłaśniejszych polskich niemal pomogły.«

Prezentowana tu analiza, zmierzająca do oceny stopnia ewentualnej leksykalnej zależności filiacyjnej między przekładem *Nowego Testamentu* Jakuba Wujka z 1593 roku a *Nowym Testamentem Biblii brzeskiej* z 1563 roku, w świetle tych uwag wydaje się w pełni uzasadniona.

Porównawcze zestawienie leksykonów **B**, **W**, **N** i **G** w zakresie haseł autosemantycznych pozwoliło wyłonić warstwę leksyki wspólnej wszystkim tym przekładom (zarówno tę

¹⁴ GOŁĄB, Jan: *O tłumaczeniach Nowego Testamentu przez Jakuba Wujka*, Warszawa 1906, s. 23; BIENKOWSKA, Danuta: *Styl językowy przekładu Nowego Testamentu Jakuba Wujka (na materiale czterech Ewangelii)*, Łódź 1992; BIENKOWSKA, Danuta: *O przeobrażeniach polskiego stylu biblijnego*, in: *Stylistyka 2* (1993), s. 101-110.

¹⁵ W jej skład weszli także Justus Rab, Jan Brant, Marcin Łaszcz, Adrian Radziwiński, por. KOSSOWSKA, Maria: *Biblia w języku polskim*, 1, Poznań 1968, s. 334-335.

¹⁶ FRICK, David A.: *Polish Sacred Philology in the Reformation and the Counter-Reformation. Chapters in the History of the Controversies (1551-1632)*, Berkeley – Los Angeles – London 1988, s. 213.

¹⁷ Odtąd, pisząc o *Nowym Testamencie* w przekładzie Jakuba Wujka z 1593 roku, posługiwał się będę skrótem **Q**. Korzystam ze skanu egzemplarza przechowywanego w Bibliotece Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – *Nowy Testament Pana Naszego Jezusa Chrystusa, znowu z łacińskiego i greckiego na polskie wiernie a szczyrze przełożony*, tłum. Jakub Wujek, Kraków 1593.

¹⁸ CZERNIATOWICZ, *Niektóre problemy naukowe greccytki* (↵ ref. 6), s. 80.

¹⁹ NICKO-STĘPIEŃ, Paulina: *Wulgata Lwańska a Nowy Testament w przekładzie ks. Jakuba Wujka z roku 1593. Studium Mt 16, 13-20*, in: *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* 59 (2015), s. 51-52.

²⁰ FRICK, *Polish Sacred Philology in the Reformation and the Counter-Reformation* (↵ ref. 16), s. 148.

²¹ W uwagach marginalnych odnotowywał wariantywne polskie ekwiwalenty, będące przekładem tekstu greckiego, alternatywne do podstawień w tekście głównym, zredagowanym na podstawie *Wulgaty*, por. FRICK, *Polish Sacred Philology in the Reformation and the Counter-Reformation* (↵ ref. 16), s. 143, 146, 148.

²² KOSSOWSKA, *Biblia w języku polskim*, 1 (↵ ref. 15), s. 330. Tak o tym pisał (s. 20): »W samym lepak Pisma Ś. na polskie przekładaniu takem się zachował (według nauki Augustyna i Hieronima ś.), że ile być mogło, a ile rzecz nasza dopuszcza, słowom od słowa przełożył, nic nie przydając ani ujmując, ani odmieniając Pisma Ś., a więcej własności słów greckich i łacińskich a niżli gładkości abo ozdobności słów polskich folgując.«

występującą w miejscach paralelnych, jak i w miejscach nieparalelnych tekstu biblijnego).²³ Dla prezentowanej tu analizy zmierzającej do określenia ewentualnej leksykalnej zależności filiacyjnej **Q** od **B** tę grupę leksemów uznać należy za nierелеwantną. Jest to założenie do pewnego stopnia subiektywne, bo nieoparte na systemowych badaniach porównawczych leksykonów translacji nowotestamentowych poprzedzających edycję **B**. Oczywiście tłumacz *Nowego Testamentu* z 1593 roku nie mógł przewidzieć, czy leksemy tworzące wyodrębnioną przez nas warstwę leksyki wspólnej dla **B**, **W**, **N** i **G** zostaną powielone w późniejszych translacjach. Można jednak przypuszczać, że były one dla Jakuba Wujka, wytrawnego filologa bibliisty, stylistycznie transparentne,²⁴ nienacechowane właściwościami lingwistycznymi tekstu brzeskiego. W prezentowanej analizie leksemy wspólne dla **B**, **W**, **N** i **G** zostały zatem uznane za nieistotne filiacyjnie.

Natomiast konfrontacji z miejscami biblijnymi tekstu **Q** poddane zostały te leksemy **B**, które w świetle analizy porównawczej leksykonów **B**, **W**, **N** i **G** są charakterystyczne dla tekstu *Nowego Testamentu brzeskiego*. Ich wystąpienie w paralelnym miejscu biblijnym **Q** (przy jednoczesnej ich nieobecności w tym miejscu biblijnym tekstu **W**) może wskazywać na to, że Jakub Wujek, redagując przekład **Q**, przejął je z tekstu **B**. Za spełniające takie kryterium uznaje się, po pierwsze, leksemy tworzące warstwę leksyki odnotowanej wyłącznie w tekście **B** (nie występującej w leksykonie żadnego z pozostałych analizowanych przekładów);²⁵ po drugie, warstwę leksyki, która została przywołana w miejscach paralelnych wyłącznie tekstów **B** i **N**,²⁶ lub **B** i **G**,²⁷ lub też **B**, **N** i **G**²⁸ jednocześnie, czyli warstwę leksemów użytych w tekście **B**, a następnie wprowadzonych wyłącznie do przekładów ewangelicznych genetycznie powiązanych z tekstem brzeskim. Jest to leksyka tworząca leksykon tekstu **B**, jednak niekontynuowana w jezuickim przekładzie **W**. Na tak definiowaną leksykę charakterystyczną dla tekstu **B** składa się 847 leksemów autosemantycznych (liczba ich użyć tekstowych wynosi 1333). Jeśli wziąć pod uwagę, że na leksykon **B** składa się 5 237 haseł (leksemów), które zostały użyte 137 192 razy (te dane charakteryzują wszystkie hasła leksykonu **B**, a nie tylko leksemy autosemantyczne),²⁹ to odsetek tak scharakteryzowanej autosemantycznej leksyki charakterystycznej dla **B** wynosi 16,7 % wszystkich haseł (i niespełna 1 % użyć wszystkich leksemów tego tekstu). Są to hasła leksykalne, których ekstensja tekstowa (frekwencja, częstość użycia w tekście) jest bardzo mała – zdecydowana większość z nich to hasła o frekwencji $f = 1$, a tylko wyjątkowo o frekwencji mieszczącej się w przedziale między $f = 2$ a $f = 5$.

Prezentowana tu analiza tak rozumianej autosemantycznej leksyki charakterystycznej dla tekstu **B** ma charakter kwantytatywno-kontekstowy.³⁰ Zmierzają one do wyłonienia tych leksemów, które zostały odnotowane jednocześnie w biblijnych miejscach paralelnych tekstu **B** i tekstu **Q**. Zestawienie porównawcze miejsc biblijnych, w których w tekście **B** występuje leksem charakterystyczny dla tego przekładu z paralelnym miejscem biblijnym tekstu **Q**, pozwoliło wyłonić zbieżności leksykalne między **Q** a **B**, które mogą świadczyć o leksykalnej zależności filiacyjnej przekładu Jakuba Wujka z 1593 roku z brzeskim przekładem *Nowego Testamentu* z 1593 roku. Wyniki analizy kontekstowo-kwantytatywnej prezentuje następujące zestawienie:

²³ LISOWSKI, *Sola Scriptura* (↵ ref. 5), s. 113-158.

²⁴ Taki wniosek można sformułować między innymi na podstawie badań stylistycznych D. Bienkowskiej nad tekstem **Q** – BIENKOWSKA, *Styl językowy przekładu Nowego Testamentu Jakuba Wujka* (↵ ref. 14). Także E. Belcarzowa w swoich analizach leksykalnych zakłada istnienie leksyki wspólnej, skoro przedmiotem jej studiów są leksemy osobliwe *Biblii Leopolicy* (1561), a więc takie, które na tle pozostałych renesansowych przekładów biblijnych wyróżniają stylistycznie ten tekst – BELCARZOWA, Elżbieta: *Charakteristik des Wortschatzes der Leopolda*, in: OLESCH, Reinhold – RÖTHE, Hans (eds.): *Leopolda. Faksimile der Ausgabe Krakau 1561, 2: Kommentar*, Paderborn – München – Wien – Zürich 1988, s. 25-73; BELCARZOWA, Elżbieta: *Niektóre osobliwości leksykalne Biblii tzw. Leopolicy*, Wrocław 1989.

²⁵ LISOWSKI, *Sola Scriptura* (↵ ref. 5), s. 241-242, 279-307, 339-350.

²⁶ LISOWSKI, Tomasz: *The lexis of the New Testament in the Brest Bible (1563) as compared to select subsequent Renaissance translations of the Bible into Polish. The possible filiational relation with respect to lexis*, in: *East European & Balkan Studies* 38/3 (2014), s. 90-97.

²⁷ LISOWSKI, *Sola Scriptura* (↵ ref. 5), s. 159-167, 236-240.

²⁸ *Ibidem*, s. 159-160, 168-181, 236-240.

²⁹ *Ibidem*, s. 77.

³⁰ Szerzej na temat założeń analizy kwantytatywno-kontekstowej pisze LISOWSKI, Tomasz: *Przekłady Jakuba Wujka w odnowie leksyki Nowego Testamentu gdańskiego (1606). Ujęcie dystrybucyjno-kontekstowe*, Poznań 2018, s. 25-37.

1. Leksemy charakterystyczne dla **B**, niewznowione w kolejnych przekładach tradycji brzeskiej – **N**, **G** ($H_B = 449$, $U_B = 682$), które zostały przytoczone w biblijnych miejscach paralelnych tekstu **Q** ($H_Q = 8$, $U_Q = 12$):

1.1. Leksemy o frekwencji w tekście **B** $f = 1$ lub te o frekwencji w tekście **B** $f > 1$, niewznowione w kolejnych przekładach tradycji brzeskiej – **N**, **G**, które zostały przytoczone w biblijnych miejscach paralelnych w tekście **Q** ($H_Q = 4$, $U_Q = 6$):

arfa Ap 5,8; 14,2; 15,2 κιθάρα³¹ ›a lyre‹;³² ›kitara; instrument muzyczny szarpany, rodzaj liry; w szerokim znaczeniu: harfa‹;³³ **Q arfa**; **G**, **N**, **W cytra**;
roźdzka J 12,13 βαῖον ›a palm branch‹; ›liść palmy‹; **Q roźdzka**; **G**, **N gafażka**; **W gafaż**;
zawada³⁴ Mt 16,23 σκάνδαλον ›a stick for bait (of a trap), generally a snare, a stumbling block, an offense‹; ›pułapka, zasadzka; uwiedzenie, skuszenie, zgorzenie, rozjątrzenie‹; **Q zawada**; **G**, **N**, **W zgorzenie**;
zbraniać Łk 6,29 κωλύω ›to hinder‹; ›przeszkadzać, zabraniać, powstrzymywać; odmawiać; hamować‹; **Q zbraniać**; **G**, **N**, **W zabraniać**.

1.2. Leksemy o frekwencji w tekście **B** $f > 1$, niewznowione w kolejnych przekładach tradycji brzeskiej – **N**, **G**, a które zostały przytoczone tylko w niektórych biblijnych miejscach paralelnych w tekście **Q** ($H_Q = 4$, $U_Q = 6$):

ociążony Mk 14,40 καταβαρέω ›to weigh down‹; ›czynić ciężkim, obciążać; o oczach: być ociężałym‹; **Q**, **G**, **N**, **W obciążyc**; Łk 9,32 βαρέω ›to weigh down‹; ›obciążać, przygniatać; w NT tylko: morzenie snem‹ **Q ociążony**; **W**, **N**, **G obciążony**; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** w następującym miejscu biblijnym: Łk 21,34 βαρέω ›ts.‹; **Q**, **W**, **N**, **G obciążyc**;
rozlitować się Mt 9,36 σπλαγχνίζομαι ›to be moved in the inward parts, to feel compassion‹; ›czuć litość, litować się, wzruszać się nad kimś, współczuć komuś‹; **Q rozlitować się**; **W zlitować się**; **N ulitować się**; **G użalić się**; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** w następujących miejscach biblijnych: Mt 14,14 σπλαγχνίζομαι ›ts.‹; **Q**, **N ulitować się**; **W zlitować się**; **G użalić się**; Mk 8,2 σπλαγχνίζομαι ›ts.‹; **Q**, **W**, **G żal**; **N zlitować się**;
ziofko Łk 12,28 χόρτος ›a feeding place, food, grass‹; ›trawa, murawa, ziele‹; **Q ziofko**; **W**, **N**, **G trawa**; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** w następujących miejscach biblijnych: Jk 1,10 χόρτος ›ts.‹; **Q kwiat trawny**; **W**, **N**, **G trawa**;
zuciekać Mk 5,14 φεύγω ›to flee‹; ›uciekać skądś, ratować się ucieczką, uchodzić, pierzchać; unikać czegoś, wymykać się, uchodzić, wystrzegać się czegoś‹; **Q zuciekać**; **W**, **N**, **W uciec**; Dz 19,16 ἐκφεύγω ›to flee away‹; ›uciekać, wymykać się, uchodzić skądś‹; **Q zuciekać**; **W uciec**; **N uciekać**; **G wybiec**; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** w następujących miejscach biblijnych: Mt 8,33 φεύγω ›ts.‹; **Q**, **W**, **N**, **G uciec**; Mt 26,56 φεύγω ›ts.‹; **Q**, **W po-uciekać**; **N uciekać**; **G uciec**; Łk 21,21 φεύγω ›ts.‹; **Q**, **W**, **N**, **G uciekać**.

2. Leksemy charakterystyczne dla **B**, odnotowane w także w leksykonach **N** i **G** ($H_B = 398$, $U_B = 651$), przytoczone w biblijnych miejscach paralelnych **Q** ($H_Q = 99$, $U_Q = 137$):

2.1. Leksemy o frekwencji w tekście **B** $f = 1$ lub te o frekwencji w tekście **B** $f > 1$, odnotowane w także w leksykonach **N** i/lub **G**, które zostały przytoczone w biblijnych miejscach paralelnych w tekście **Q** ($H_Q = 72$, $U_Q = 88$):

blecharz Mk 9,3 γναφεύς ›a fuller‹; ›greplarz, zgrzeblarz, folusznik, pilśniarz‹; **Q**, **N**, **G blecharz**; **W farbierz**;
cetnarowy Ap 16,21 ταλαντιαῖος ›a weight or worth of a talent‹; ›wazący talent, o wadze talentu‹; **Q**, **N**, **G cetnarowy**; **W cetnar**;
ciemno J 20,1 σκοτία ›darkness‹; ›ciemność, mrok‹; **Q**, **N**, **G ciemno** (ciemno); **W ciemność**;

³¹ Leksemy greckiego oryginału ekscerpuję z: POPOWSKI, Remigiusz – WOJCIECHOWSKI, Michał (eds.): *Grecko-polski Nowy Testament. Wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi*. Warszawa 1995. Konfrontuję je z STEFANUS, Robert (ed.): *Textus Receptus*, 1550, <https://biblehub.com/tr/matthew/1.htm>.

³² Angielskie znaczenia leksemów oryginału greckiego podają za: *Strong's Greek and Hebrew Concordance and Lexicon*, <https://biblehub.com/>; <https://studybible.info/>; <http://greekbible.com/>.

³³ Polskie znaczenia leksemów oryginału greckiego podają za: POPOWSKI, Remigiusz: *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu. Wydanie z pełną lokalizacją greckich baseł, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych*, Warszawa 1995.

³⁴ Temu leksemowi przypisane jest łacińskie znaczenie ›scandalum‹, por. BIENKOWSKA, *Styl językowy przekładu Nowego Testamentu Jakuba Wujka* (≠ ref. 14), s. 41.

- cieśla** Mt 13,55 τέκτων >a carpenter<; >obrabiający drewno, cieśla, stolarz<; **Q, N, G** *cieśla*; **W** *rzemieslnicz*; Mk 6,3 τέκτων >ts.<; **Q, N, G** *cieśla*; **W** *rzemieslnik*;
- dokładać się** Gal 1,16 προσανατιθῆμι >to consult with<; >dodatkowo nakładać; zlecać nadto, nakazywać coś komuś; naradzać się z kimś, radzić się czegoś<; **Q, N** *dokładać się*; **W** *przestawać*; **G** *radzić się*;
- doścignąć** Ef 3,18 καταλαμβάνω >to lay hold of, seize<; >chwytać<; **Q** *doścignąć*; **N, W, G** *doścignąć*;
- forta** Mk 11,4 θύρα >a door, the vestibule<; >drzwi, brama<; **Q, N** *forta*; **W** *wrota*; **G** *drzwi*;
- gadzina** Dz 10,12 έρπετόν >a creeping animal, reptile<; >an animal of any sort<; >istota pełzająca, gad, płaz, wąż<; **B, N, G** *bestia i gadzina*; **Q** *zwierzę i gadzina*; **W** *ziemopłaz*; Dz 11,6 έρπετόν >ts.<; **Q, N, G** *gadzina*; **W** *płaz*; Jk 3,7 έρπετόν >ts.<; **Q, G** *gadzina*; **W, N** *płaz*;
- garbarz** Dz 9,43; 10,6; 10,32 βυρσεύς >a tanner<; >garbarz, określenie, a może nawet przydomek Szymona z Jafy, chrześcijanina<; **Q, N, G** *garbarz*; **W** *skornik*;
- garncarz** Rz 9,21 κεραμεύς >a potter<; >garncarz<; **Q, N, G** *garncarz*; **W** *lepiarz gliny*;
- jednaki** 1Kor 1,10 αὐτός >himself, herself, themselves, itself; the same<; >sam, właśnie ten, nawet sam<; **Q, N, G** *jednaki*; **W** *jeden*;
- kolej** Hbr 12,13 όρθός >upright, straight<; >prosty, wyprostowany; prosty w linii poziomej; o śladach pozostawionych przez stopy: prostej linii<; τροχιάς όρθάς<; >ścieżki wyprostowane<; **Q, N, G** *kolej prosta*; **W** *krok prosty*;
- kupiecki** J 2,16 έμπόριον >a place where trade is carried on, esp. a seaport<; >targ, targowisko<; **Q, N, G** *kupiecki*; **W** *kupiectwo*;
- listek** Łk 21,30 προβάλλω >to throw forward<; >wysuwać do przodu kogoś; wydawać, wypuszczać<; **Q, N** *listek*; **W** *wypuszczać listki*; **W** *wypuszczać owoc*; **G** *pukać*;
- mila** Mt 5,41 μίλιον >a Roman mile<; >wyraz łac., mila rzymska, dosł. tysiąc (kroków), w przeliczeniu ok. 1 480 metrów<; **Q, N, G** *mila*; **W** *tysiąc kroków*;
- misternie** Dz 17,29 χάραγμα >a stamp, an imprinted mark<; >znak wyryty lub wypalony; znamię, piętno, znak; wytwór, rycina artystycznego rzeźbienia<; τέχνη >of the plastic art<; >sztuka, sztuka, sztuka, zręczność, umiejętność, biegłość; zawód<; χαράγματι τέχνης >rzeźba rzemiosła<; **B, Q, N, G** *misternie rity*; **W** *rycina rzemiosła*;
- morderz**³⁵ Dz 7 52 φονεύς >a murderer, a homicide<; >zabójca, morderca<; **Q, N, G** *morderz*; **W** *mężobojca*;
- nastanie** Kol 2,16 νομηνία >the new moon as a festival<; >nów, początek miesiąca<; **Q, N** *nastanie księżycy*; **W** *now*; **G** *now księżycy*;
- niedościgniony** Rz 11,33 ανεξιχνίαστος >that cannot be searched out, that cannot be comprehended<; >cierpliwie znoszący zło, cierpliwy<; **Q, N, G** *niedościgniony*; **W** *niedościgniony*;
- nieobrzezka** 1Kor 7,18; Kol 2,13; 3,11 ακροβυστία >having the foreskin, uncircumcised<; >napletek; nieobrzezanie; meton. nieobrzezani<; **Q, N, G** *nieobrzezka*; **W** *odrzezek*;
- niewybadany** Rz 11,33 ανεξεραύνητος >that cannot be searched out<; >nie do zbadania, nie do rozwikłania<; **Q, N, G** *niewybadany*; **W** *nieogarniony*;
- nowina** Dz 17,21 καινός >new<; >nowy<; **Q, N, G** *nowina*; **W** *co nowego*;
- oddech** Dz 17,25 πνοή >breath, wind<; >wiew, powiew, wiatr; dech, oddech, tchnienie<; **Q, N, G** *oddech*; **W** *dech*;
- okazałość** Dz 25,23 φαντασία >show, display, pomp<; >widowiskowość, ostentacja, pompa, parada<; **Q, N, G** *okazałość*; **W** *pompa*;
- opatrować** 1Tm 5,16 επαρκέω >to avail or be strong enough for<; >przyjść z pomocą, pomóc, wesprzeć; zaopatrzyć, wystarczyć<; **Q, N, G** *opatrować*; **W** *dodawać potrzeb*;
- owrzedziały** Łk 16,20 έλκώ >afflict with sores<; >zadawać rany, ranić; cierpieć od ran, cierpieć od wrzodów<; **Q, N, G** *owrzedziały*; **W** *pefen wrzodów*;
- pochlebny** 1Tes 2,5 κολακεία >flattery<; >schlebianie, pochlebstwo<; **B, Q** *powieść pochlebna*; **N, W** *mowa pochlebstwa*; **G** *mowa pochlebna*;
- pochmurny** Mt 16,3 στεγνάω >to be sad, sorrowful<; >stawać się posępnym, mrocznym; posępnieć<; >stęgnać<; >posępniejąc<; **Q, N, G** *pochmurny*; **W** *smutny*;
- podrapać** Mt 7,6 ρήγνυμι >to break, break forth<; >rozrywać (na kawałki), rozdzierać, przerywać coś; szarpać, rozdzierać kogoś; pass. być rozrywany, być rozdzieranym; rozrywać się, rozdzierać się; obalać, przewracać, pchnąć kogoś, rzucać kimś<; **Q, N** *podrapać*; **W** *roztargać*; **G** *rozdrapać*;
- pogarszać się** Mk 5,26 χειρών >>worse<; >w gorsze przyjść<; **G, N, B** *pogarszać się tym więcej*; **Q, N, G** *pogarszać się*; **W** *mieć się gorzej*;

³⁵ Temu częstemu już w staropolszczyźnie leksemowi przypisane jest łacińskie znaczenie >homicida<, por. BIEŃKOWSKA, *Styl językowy przekładu Nowego Testamentu Jakuba Wujka* (< ref. 14), s. 29.

- pomorski** Łk 6,17 παράλιος ›by the sea, maritime, the sea coast‹; ›nadmorski, leżący nad morzem‹; **B** kraina pomorska; **Q, N, G** kraj pomorski; **W** pomorze;
- połamowany** Dz 16,6 κωλύω ›to hinder, prevent forbid‹; ›to withhold a thing from anyone‹; ›to deny or refuse one a thing‹; ›przeszkadzać, zabraniać, powstrzymywać; odmawiać; hamować‹; **Q, N** połamowany; **W** zabronić; **G** zawściąggać;
- pokrywanie** 2Kor 4,2 κρυπτός ›hidden, concealed, secret‹; ›ukryty, tajemny; subst. ukryta rzecz, ukryty czyn, tajemna myśl, tajemny zamiar‹; **Q, N** pokrywanie sromotne; **W** pokryty sromotą; **G** skryta sromota;
- porozumieć** Mt 16,12: 17,13 συνήμι ›to set or bring together‹; ›rozumieć, pojmować‹; **Q, N** porozumieć; **W, G** zrozumieć;
- poruczeństwo** Dz 26,12 ἐπιτροπή ›permission, power, commission‹; ›pozwolenie, upoważnienie, pełnomocnictwo‹; **Q, N** poruczeństwo; **W** dozwolenie; **G** zlecenie;
- porzucać** Mt 15,30 ῥίπτω ›to throw, cast, toss‹; ›rzucać, ciskać; porzucać; kłaść‹; **Q, N** porzucać; **W** porzucić; **G** kłaść;
- potrzebnie** Flp 1,24 ἀναγκαῖος ›necessary‹; ›konieczny, niezbędny, przymusowy; spokrewniony, bliski‹; **Q, N, G** potrzebnie; **W** potrzebny;
- powionąć** Dz 27,13 ὑποπνέω ›to blow underneath‹; ›wiał lekko, dąć lekko‹; **Q, N, G** powionąć; **W** wiać;
- powolny** Jk 3,17 εὐπειθής ›compliant‹; ›poslušny, uległy‹; **Q, N, G** powolny; **W** łacny ku namowieniu przyzwalający dobrem;
- przecznica** Łk 14,21 ῥύμη ›a street, lane‹ ›uliczka, ulica, aleja‹; **Q, N** przecznica; **W** uliczka; **G** droga;
- przyczynić** Łk 19,18 ποιέω ›to make‹; ›to do‹; ›czynić, robić; tworzyć, dokonywać, stwarzać; pracować; powodować, sprawiać, urządzać, wyprawiać; spełniać, praktykować, zachowywać, przestrzegać; popełniać, dopuszczając się; wyrządzać; pozyskiwać, zdobywać, sprawiać sobie; uznawać, przyjmować; postępować, zachowywać się‹; **Q, N** przyczynić; **W** uczynić; **G** urobić;
- rownina** Łk 6,17 τόπος ›place, any portion or space marked off, as it were from surrounding space‹; ›miejsce; pomieszczenie‹; πεδιος ›płaski, równy, równinny‹ (τοπος πεδιος ›miejsce płaskie‹) **B, Q, N** równina w polu; **W** pole; **G** miejsce pola równego;
- roztargnienie** 1Kor 7,35 ἀπερισπάστως ›without distraction, without solicitude or anxiety or care‹; ›nierozważnie; ustawicznie, bez roztargnień‹; **Q, N** roztargnienie; **W** przeszkoda; **G** rozzerwanie;
- słoje** Mt 26,7 ἀλάβαστρον ›a box made of alabaster in which unguents are preserved‹; ›alabastrowy flakonik‹; **Q, G** słoje alabastrowy; **N** słoje; **W** alabastr; Mk 14,3; Łk 7,37 ἀλάβαστρον ›ts.‹; **B, Q, N, G** słoje alabastrowy; **W** alabastr;
- szalenie** Dz 26,11 ἐμμαίνομαι ›to rage against one‹; ›wściekać się‹; **B** srożyć się szalenie; **Q, N** postępować szalenie; **W** szaleć; **G** postępować wściekle;
- śmiertelność** 2Kor 5,4 θνητός ›mortal‹; ›taki, który może umrzeć, śmiertelny; umarły‹; **Q, N, W** to, co jest śmiertelne; **G** śmiertelność;
- świętki** 1Kor 16,8 πεντηκοστή ›fiftieth, Pentecost, the second of the three great Jewish feasts‹; ›Pięćdziesiątnica, święto obchodzone w 50 dniu po uroczystościach paschy‹; **Q, G** świętki; **N, W** pięćdziesiątnica;
- trębacz** Ap 18,22 σαλπιστής ›a trumpeter‹; ›trębacz‹; **Q, N, G** trębacz; **W** grający na trąbie;
- trącić** Dz 12,7 πατάσσω ›to strike gently: as a part or a member of the body‹; ›uderzać, bić; ugodzić; zabić‹; **Q, N, G** trącić; **W** uderzyć;
- ucichnąć** Mt 14,32 κοπάζω ›to cease from violence, cease raging‹; ›ustawać, słabnąć, opadać‹; **Q, N** ucichnąć; **W** przestać; **G** uciszyć się;
- uciszyć się** Mk 6,51 κοπάζω ›to grow weary or tired‹; ›to cease from violence, cease raging‹; ›ustawać, słabnąć, opadać‹; **Q, N, G** uciszyć się; **W** przestać; Dz 20,1 παύω ›to make to cease or desist‹; ›powstrzymywać; ustawać; zaprzestawać, kończyć‹; **Q, N, G** uciszyć się; **W** przestać;
- urzezać się** Mt 19,12 εὐνουχίζω ›to castrate, to neuter a man‹; ›czynić eunuchem kogoś; kastrować, trzebić‹; **Q, N, G** urzezać się; **W** otrzebić się;
- urzezany** Mt 19,12 εὐνουχίζω ›to castrate, to neuter a man‹; ›czynić eunuchem kogoś; kastrować, trzebić‹; **Q, N, G** urzezany; **W** uczyniony;
- wieszcz** Dz 16,16 πύθων ›a spirit of divination‹; ›mityczny wąż lub smok, głoszący wyroczenie; stąd później możliwe duch wieszczania‹; **Q, N, G** wieszcz; **W** Pyton;
- wkopać** Mt 21,33 ὀρύσσω ›to dig‹; ›kopać‹; **Q, N, G** wkopać; **W** wykopać;
- wlec** Dz 16,19 ἐλκύω ›to drag, draw, pull, persuade‹; ›ciągnąć, wlec, wyciągać coś‹; **Q, N** wlec; **G** ciągnąć; **W** wieść;
- wotować** Dz 26,10 καταφέρω ›to bring down‹; ›wnosić coś przeciwko; być znoszonym w dół‹; ψῆφος ›a small smooth stone, a pebble‹; ›kamyczek do głosowania, czarny jako skazujący, biały

- jako niewinniający; kamyk jako amulet; *κατήνευκα ψῆφον* ›przyniosłem przeciw kamyk; głosować przeciw; **Q, G** wotować; **N** zezwalać; **W** nosić dekret;
- wrożyć** Dz 16,16 *μαντεύομαι* ›to act as a seer; ›wieszczyc, wrożyć, prorokować; **Q, N, G** wrożyć; **W** wieścić;
- wyłamany** Rz 11,19; 11,20 *ἐκκλάω* ›to break off, to cut off; ›być odłamany; **Q, N** wyłamany; **W** ułamany; **G** odłamany;
- wymalowany** Gal 3,1 *προογράφω* ›to write before (of time); ›to depict or portray openly; ›pisać wcześniej, napisać poprzednio; skazywać; ogłaszać, pokazywać publicznie; **Q, N, G** wymalowan; **W** opisany;
- wypisany** Łk 23,38 —; **Q, N** wypisany; **G, W** napisać; J 20,30 **Q** wypisany; **W, N, G** napisany;
- wyrzec się** Łk 14,33 *ἀποτάσσομαι* ›to set apart, take leave of; ›żegnać się, rozstawać się; wyrzekać się czegoś; **Q, G** wyrzec się; **N** pożegnać się, **W** odstępować;
- wyskakiwać** Dz 27,43 *ἐξεῖμι* ›to go forth, go out; ›wychodzić, odchodzić, oddalać się; **Q, N** wyskakiwać; **G** puścić się w morze; **W** puścić się;
- wywłoczyć** Dz 8,3 *σύρω* ›to draw, drag; ›ciągnąć, wlec; **Q, N, G** wywłoczyć; **W** ciągnąć;
- zaginać** 2P 2,12 *φθειρώ* ›to corrupt, to destroy; ›niszczyć, pustoszyć, doprowadzać do ruiny, psuć coś; **Q, N, G** zaginać; **W** zginać;
- zagniewać** Rz 10,19 *παροργίζω* ›to rouse to wrath, to provoke, exasperate, anger; ›wywoływać gniew w kimś, złościć, drażnić kogoś; **Q, N** zagniewać; **W** przywieść do gniewu; **G** rozdrażnić;
- zanurzać się** Łk 5,7 *βυθίζω* ›to plunge into the deep, to sink; ›wciągać w głębię, zatapiać, pogrążyć; zapadać się w głębinę, tonąć; **Q, N, G** zanurzać się; **W** zanurzyć się;
- zaprowadzenie** Mt 1,12; 1,17 *μετοικεσία* ›removal from one abode to another, esp. a forced removal; ›przesiedlenie, deportacja; **Q, N, G** zaprowadzenie; **W** przeprowadzenie;
- zawściagnąć** Dz 14,18 *καταπαύω* ›to make quiet, to cause to be at rest, to grant rest; ›postrzymywać kogoś od czegoś, odradzać komuś coś; wprowadzać kogoś do miejsca odpoczynku; oderwać się od czegoś; odpoczywać; **Q, N** zawściagnąć; **G, W** uspokoić;
- złotnik** Dz 19,24 *ἀργυροκόπος* ›a silversmith; ›etym. kujący w srebrze; stąd: złotnik, brązownik; **Q, N, G** złotnik; **W** śrzednik;
- zmartwiały** Rz 4,19 *νέκρωσις* ›putting to death, killing; ›the dead state, utter sluggishness; ›uśmiercenie, śmierć; obumarcie, martwota, zdrętwienie; **Q, N** zmartwiały; **W, G** obumarły; Rz 4,19 **Q** zmartwiały, **W, G** obumarły; **N** zmartwienie;
- zyszczyć** Jak 4,13 *κερδαίνω* ›to gain, acquire, to get gain; ›zyskiwać, zdobywać coś; **Q, N** zyszczyć; **W** mieć zysk; **G** przywieść zysk.

2.2. Leksemy o frekwencji w tekście $B f > 1$, odnotowane w także w leksykonach **N** i/lub **G**, które zostały przytoczone tylko w niektórych biblijnych miejscach paralelnych w tekście **Q** ($H_Q = 27$, $U_Q = 49$):

- cielę** Łk 15,23; 15,27 *μόσχος* ›a young shoot, a calf; ›cielę, cielak, byczek; **Q, G** cielę; **N, W** cielęc; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** (oraz **G**) w następujących miejscach biblijnych: Łk 15,30 *μόσχος* ›ts.; **Q, N, W** cielęc; **G** cielę; Hbr 9,12; 9,19 *μόσχος* ›ts.; **Q, W, G** cielęc; **G** cielę;
- mordować** Mt 10,21 *θάνατος* ›the death of the body; ›uśmiercać; **Q, N** mordować; **W** przyprawić o śmierć; **G** zabijać; Mk 12,5 *ἀποκτείνω* ›to kill in any way whatever; ›zabijać kogoś, mordować, zgładzić, stracić, zadać śmierć; **Q, N** mordować; **W** zabijać; **G** pozabijać; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** w następujących miejscach biblijnych: J 10,10 *θύω* ›to sacrifice, immolate; ›to slay, kill; ›slaughter; ›składać ofiarę; zabijać; świętować; **Q, N, W, G** zabijać; Ap 6,8 *ἀποκτείνω* ›to kill in any way whatever; ›zabijać kogoś, mordować, zgładzić, stracić, zadać śmierć; **Q, W, N, G** zabijać;
- nieumiejętny** 2P 3,16 *ἀμαθής* ›unlearned, ignorant; ›etym.: taki, który się nie nauczył; subst.: nieuk; **Q, N, G** nieumiejętny, **W** nieuczony; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** w następujących miejscach biblijnych: Hbr 6,1 —; *ἀρχῆς τοῦ λόγου* ›słowo początku; **B** słowo, które dawa początek nieumiejętnym; **Q, W, N, G** —; Rz 2,20 *ἄφρων* ›without reason, foolish; ›nierozsądny, szalony, głupi, nierozważny; **Q, W, N, G** bezrozumny;
- ochędostwo** 1P 3,3 *ἐμπλοκή* ›(elaborate) braiding (of the hair); ›warkocz; uczesanie włosów; **B, N** ochędostwo w splecieniu; **Q** ochędostwo w trafieniu; **G** ochędostwo w splecieniu; **W** trefienie; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** w następującym miejscu biblijnym: 1P 3,4 *ἄφθαρτος* ›undecaying, imperishable; ›niezniszczalny, nieśmiertelny; stąd subst.: niezniszczalność; **B** ochędostwo nieskażone; **Q, W, N, G** nieskażenie;
- oprawca** Łk 12,58ab *πράκτωρ* ›one who does the work of inflicting punishment or taking vengeance; ›wykonawca, egzekutor, komornik; **Q, N** opravca; **W** wyciągacz; **G** ceklarz, ponadto

- leksem ten wystąpił w tekście **B** (oraz **N**) w następujących miejscach biblijnych: *Mt* 18,34 βασιανιστής ›a torturer‹; ›dręczyciel, kat, zadający męczarnie, oprawca‹; **Q, W, N, G kat**; *J* 18,18 ὑπηρέτης ›servant, an underrower, subordinate rower‹; ›poddany, podwładny, sługa, służący‹; **Q, W, G czeladź**; **N oprawca**; *Dz* 5,22 ὑπηρέτης ›ts.‹; **Q, W, N, G sługa**; *Dz* 16,35; 16,38 στρατηγός ›a general, governor‹; ›rządca, komendant, dowódca‹; **Q, W, N cekarz**; **G sługa miejski**;
- plemię** *2Kor* 11,22ab; *Gal* 3,16 abc; 3,29; *2Tm* 2,8 σπέρμα ›from which a plant germinates; the semen virile‹; ›siew, nasienie; potostwo, potomkowie, potomek‹; **Q, N plemię**; **G, W nasienie**; *Rz* 9,7; 11,1 σπέρμα ›ts.‹; **Q plemię**; **W, N, G nasienie**; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** (oraz **N**) w następujących miejscach biblijnych: *Rz* 4,13 σπέρμα ›ts.‹; **Q, W, G nasienie**; **N plemię**; *Rz* 9,29; *1P* 11,23; *Ap* 12,17 σπέρμα ›ts.‹; **Q, W, N, G nasienie**; *Gal* 4,19 τέκνον ›a child (of either sex)‹; ›dziecko‹; **Q, W, G nasienie**; **N plemię**;
- podrastać** *Lk* 1,80 αὐξάνω ›to grow, increase‹; ›dawać wzrost, pomnażać; intrans. rosnąć, wzrastać, rozrastać się‹; **Q, N podrastać**; **W, G rość**; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** w następującym miejscu biblijnym: *Lk* 2,40 αὐξάνω ›ts.‹; **Q, W, N, G rość**;
- podziw** *Kol* 2,15 δειγματίζω ›to make an example of, to show as an example‹; ›wystawiać na pokaz, wystawiać na widowisko‹; εδειγματισεν ›wystawił na pokaz‹; **B, N, G wystawić na podziw**; **Q wywieść na podziw**; **W widok**; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** (oraz **N i G**) w następujących miejscach biblijnych: *Hbr* 10,33 θεατρίζω ›to bring upon the stage‹; ›to set forth as a spectacle, expose to contempt‹; ›wystawić na pokaz, wystawić na widowisko; być publicznie wystawionym na coś‹; **Q wystawić na oczy**; **B, N, G wystawić na podziw**; **W zstać się dziwowiskiem**; *Mk* 5,20 θαυμάζω ›to marvel, wonder‹; ›dziwić się, zdumiewać się, być zdumionym; być napelnionym podziwem, podziwiać‹; **B podziw**; *było w podziw*; **Q, W, N, G dziwować się**; *1Kor* 4,9 θέατρον ›a theater, a spectacle‹; ›teatr jako miejsce; jako widowisko‹; **Q, W, N, G dziwowisko**;
- popędliwość** *Rz* 2,8 θυμός ›passion, angry, heat, anger forthwith boiling up and soon subsiding again‹; ›pierwotnie: dym; lecz to znaczenie występuje tylko w niektórych derywatach; później: namietność, skłonność, pragnienie, gniew; oburzenie, wściekłość, rozdrażnienie‹; **Q popędliwość**; **W, N, G zapalczywość**; *Kol* 3,8 θυμός ›ts.‹; **Q popędliwość**; **W rozgniewanie**; **N, G zapalczywość**; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** (oraz **N**) w następujących miejscach biblijnych: *Ap* 16,19 θυμός ›ts.‹; **Q, W, G zapalczywość**; **N popędliwość**; *Ap* 19,15 θυμός ›ts.‹; **Q, W, N, G zapalczywość**; *Ef* 4,31 ὀργή ›impulse, wrath‹; ›oburzenie, wzburzenie, gniew‹; **Q, N, G zapalczywość**; **W gniew**;
- przetrwać** *Hbr* 7,23 παραμένω ›to remain beside, continue always near‹; ›to survive, remain alive‹; ›trwać, pozostawać‹; **Q, N przetrwać**; **W, G trwać**; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** w następującym miejscu biblijnym: *Fłp* 1,25 παραμένω ›ts.‹; **Q, W, N zetrwać**; **G pomieszkać**;
- przymierze** *2Tm* 3,3 ἄσπονδος ›without a treaty or covenant‹; ›etym. taki, który nie składa płynnej ofiary dla poświadczenia pojednania z kimś przymierza, rozejmu; nieprzejednany, nieubłagany‹; **B, Q, N, G nietrzymający przymierza**; **W bez pokoju**; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** (oraz **N i G**) w następujących miejscach biblijnych: *Rz* 9,4; 11,27; *Hbr* 7,22; 8,6; 8,8; 8,9ab; 8,10; 9,4ab; 10,16; 13,20; *Ap* 11,19 διαθήκη ›a disposition, arrangement, of any sort, which one wishes to be valid, the last disposition which one makes of his earthly possessions after his death, a testament or will‹; ›etym. rozłożenie, rozporządzenie; stąd: testament; przymierze Boga z ludźmi‹; **Q, W testament**; **N, G przymierze**; *Dz* 3,25; 7,8 διαθήκη ›ts.‹; **Q, W, N testament**; **G przymierze**;
- przymnażać się** *Dz* 6,1 πληθύνω ›to increase, to multiply; to be increased, (be multiplied) multiply‹; ›powiększać, pomnażać, rozmnażać; rosnąć (w ilości), wzrastać (w liczbie), powiększać się‹; **Q, N, G przymnażać się**; **W liczba rosła**; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** (oraz **N**) w następującym miejscu biblijnym: *Dz* 6,7 πληθύνω ›ts.‹; **Q, W mnożyć się**; **N przymnażać się**; **G pomnażać się**;
- raǰać** *Mk* 11,8 κόπτω ›to cut, strike, smite‹; ›to cut from, cut off‹; ›odcinać, ścinać; med. bić się‹; **Q, N raǰać**; **W, G odcinać**; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** w następującym miejscu biblijnym: *Mt* 31,8 κόπτω ›ts.‹; **Q, N, W, G obcinać**;
- roznaszać się** *Dz* 13,49 διαφέρω ›to bear or carry through any place‹; ›to carry different ways‹; ›przenosić; roznosić; roznosić się; pędzić, nieść; intrans. różnić się od czegoś; być więcej wartym niż coś, więcej znaczyć niż coś, przewyższać coś‹; **Q, N roznaszać się**; **W rozsiewać się**; **G roznosić się**; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** w następujących miejscach biblijnych: *Lk* 5,15 διέρχομαι ›to go through, go about, to spread‹; ›szerzyć się; rozchodzić się‹; **Q, W, N, G rozchodzić się**; *Dz* 4,17 διέρχομαι ›ts.‹; **Q, W, G rozsławiać się**; **N rozszerzać się**;

- rozsądek** *Jud* 1,22 διακρίνω ›to separate, make a distinction, discriminate, to prefer‹; ›to learn by discrimination, to try, decide‹; ›wydzielać, wyróżniać, robić różnicę; sądzić, osądzać, rozsądzać, roztrząsać; wahać się, wątpić‹; **B, N** *litować* z rozsądkiem; **Q** *rozsądek*; *karać* z rozsądkiem; **G** *rozsądkiem się rządzić*; **W** *karać osądzone*; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** w następującym miejscu biblijnym: *Fłp* 1,9 αἴσθησις ›perception‹; ›spospozrezenie, pojęcie‹; **Q, W** *zrozumienie*; **N, G** *zmysł*;
- rozsiewca** *Mk* 4,14 σπειρω ›to sow, scatter, seed‹; ›siać coś‹; **Q, N, G** *rozsiewca*; **W** *który sieje*; *Mt* 13,18 σπειρω ›ts.‹; **Q, N, G** *rozsiewca*; **W** *siejący*; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** (oraz **N** i **G**) w następujących miejscach biblijnych: *Mt* 13,3 σπειρω ›ts.‹; **Q, W** *który sieje*; **N, G** *rozsiewca*;
- rzezać** *Dz* 10,13 θύω ›to sacrifice, immolate‹; ›to slay, kill‹; ›slaughter‹; ›składać ofiarę; zabijać; świętować‹; **Q, N, G** *rzezać*; **W** *zabijać*; *Dz* 11,7 θύω ›ts.‹; **Q, N, G** *rzezać*; **W** *bić*; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** w następującym miejscu biblijnym: *J* 19,24 σχίζω ›to cleave, split‹; ›rozrywać, rozłączać, rozłupywać, odzierać, rozdzierać, odłączając, rozrywać‹; **Q, W, N, G** *krajać*;
- sprzewracać** *Mk* 11,15 καταστρέφω ›to turn over, turn under‹; ›przewracać, wywracać, obalać; niszczyć, rujnować‹; **Q, N** *sprzewracać*; **W** *przewrócić*; **G** *poprzewracać*; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** w następującym miejscu biblijnym: *J* 2,15 **Q, W, N, G** *poprzewracać*;
- szczodrobliwość** *2Kor* 9,5; 9,5 εὐλογία ›praise, laudation, panegyric‹; ›fine discourse, polished language‹; ›an invocation of blessing, benediction‹; ›consecration‹; ›a (concrete) blessing, benefit‹; ›uwielbienie, błogosławieństwo; gładka mowa; szczodry dar‹; **Q, N, G** *szczodrobliwość*; **W** *błogosławieństwo*; *1Kor* 16,3 χάρις ›grace, kindness‹; ›wdzięk, czar, urok, powab czegoś; łaska, łaskawość, życzliwość, przychylność; życzliwa opieka, życzliwa pomoc; znak łaski, dar łaski, dobrodziejstwo, uprzejmość, gest łaskawości; posiadanie łaski, trwanie w łasce, stan łaski, obfitość łaski; dzieło łaski, działanie łaski; wdzięczność, dzięki‹; **Q** *szczodrobliwość*; **W** *łaska*; **N** *dobrotliwość*; **G** *dobrodziejstwo*; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** w następujących miejscach biblijnych: *2Kor* 8,2 ἀπλότης ›singleness, simplicity‹; ›prostota, szczerłość, prostolinijność, otwartość‹; **Q, W, N** *prostota*; **G** *szczerłość*; *2Kor* 9,11 ἀπλότης ›ts.‹; **Q, W, N, G** *prostota*; *2Kor* 9,9; 9,10 δικαιοσύνη ›righteousness, justice‹; ›sprawiedliwość‹; **Q, W, N, G** *sprawiedliwość*;
- ścisk** *Lk* 21,23 ἀνάγκη ›necessity, imposed either by the circumstances, or by law of duty regarding to one's advantage, custom, argument‹; ›konieczność, przymus; utrapienie, udręka, niedola‹; **Q, N** *ścisk*; **W, G** *ucisk*; *Dz* 7,11 θλίψις ›tribulation‹; ›ucisk, utrapienie‹; **Q** *ścisk*; **W** *ucisnienie*; **N, G** *ucisk*; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** w następującym miejscu biblijnym: *J* 16,33 **Q, W, N, G** *ucisk*;
- ubywać** *1Kor* 8,8 ὑστερέω ›to suffer want, to be devoid of, to lack (be inferior) in excellence, worth‹; ›przychodzić za późno, spóźniać się, tracić okazję; być wyłączanym; odczuwać potrzebę; pozostawać w tyle, być słabszym, być niższym, mieć niedostatek czegoś, nie dopisywać w czymś; brakować‹; **Q, N, G** *ubywać*; **W** *schodzić*; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** (oraz **N** i **G**) w następującym miejscu biblijnym: *J* 3,30 ἐλαττώω ›to make less or inferior: in dignity‹; ›czynić mniejszym, poniżać kogoś; znaleźć się w gorszej sytuacji; ponosić stratę; umniejszać się, uniażać się, ustępować‹; **Q** *drobnieć*; **W** *umniejszać się*; **N, G** *ubywać*;
- upad** *Lk* 2,34 πτώσις ›a falling, downfall‹; ›upadek‹; **Q, N** *upad*; **W** *obalenie*; **G** *upadek*; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** w następującym miejscu biblijnym: *Lk* 6,49 **Q, W** *obalenie*; **N** *rozerwanie*; **G** *upadek*;
- uprzejmy** *Lk* 8,15 καλός ›beautiful, handsome, excellent, eminent, choice, surpassing, precious, useful, suitable, commendable, admirable‹; ›piękny, dobry‹; **Q, N, G** *uprzejmy*; **W** *wyborny*; *1P* 4,8 ἐκτενής ›intent, constant, strenuous, intense‹; ›gorliwy, żarliwy‹; **Q, N, G** *uprzejmy*; **W** *ustawiczny*; *2Kor* 7,11 σπουδή ›haste, diligence‹; ›pragnienie, tęsknota‹; **B** *żądanie uprzejme*; **Q** *uprzejma chęć*; **W, N, G** *wielka pilność*; *Fłp* 3,6 ζήλος ›warmth of feeling for or against; zealous or jealous‹; ›żarliwość, zapal; zazdrość, zawiść‹; **B, Q** *chuć uprzejma*; **W** *żarliwość*; **N, G** *gorliwość*; ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** (oraz **N**) w następujących miejscach biblijnych: *Rz* 10,1 μέν ›shows affirmation or concession‹; ›zaprawdę‹; **Q** *chętny*; **W** –; **N** *uprzejmy*; **G** *przychylny*; *Fłp* 1,20 ἀποκαταδοκία ›strained expectancy‹; ›niecierpliwe oczekiwanie; gorące pragnienie‹; **B, N** *uprzejmy*; *uprzejme oczekiwanie*; **Q, W** *oczekiwanie*; **G** *troskliwy*; *troskliwe oczekiwanie*; *Kol* 4,13 πολὺς ›much, many‹; ›liczny, mnogi; wielki, ogromny, długi; obfity; głęboki, pełny, ciężki‹; **Q, W, N** *wielki*; **G** *gorliwy*; *1P* 5,2 προθύμως ›eagerly‹; ›chętnie, gorliwie, z zapalem‹; **B** *uprzejmem sercem*; **Q, W** *dobra wola*; **N, G** *ochotny umysł*;
- uprzejmie** *Fłp* 2,20 γνησίως ›legitimately born, not spurious‹; ›true, genuine, sincere‹; ›rodzinnie; autentycznie, prawdziwie‹; **Q, N, G** *uprzejmie*; **W** *ze szczerą miłością*; *1Tes* 2,17 σπουδαζω ›spieszyc się; starać się, dokładać starań, gorąco pragnąc‹; **Q** *uprzejmie*; *starać się uprzejmie*;

W *bardzo; bardzo się starać; N* *uprzejmie; uprzejmie się starać G* *piłnie; pilnie się starać; 1P 1,22 ἐκτενω̅ς* ›earnestly, fervently, intensely; ›gorliwie, żarliwie; **Q, N, G** *uprzejmie; W* *gorąco (goręcej);* ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** (oraz **N**) w następujących miejscach biblijnych: *2Kor 5,9 φιλοτιμέομαι* ›to love or seek after honor; ›mieć ambicję, usiłować, starać się gorąco, ubiegać się gorliwie; **B** *żądać uprzejmie; Q, W, G* *usiłować; N* *starać się uprzejmie; Rz 12,9 κολλάω* ›to glue, unite; ›kleić, spajać, łączyć; składać razem, budować; przylgnąć, przylączyć się; **B** *przystać uprzejmie; Q, W, N* *przystawać; G* *imać się; Ef 4,17 μαρτύρομαι* ›to summon as witness, to affirm; ›świadczyć, zaręczać; **B** *prosić uprzejmie; Q, W, N, G* *oświadczać się;*

wroblík *Mt 10,29; 10,31; Łk 12,6 στρουθίον* ›a little bird, esp. of the sparrow sort, a sparrow; ›mały wróbel, wróbelek; **Q, N, G** *wroblík; W* *wrobel;* ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** (oraz **N** i **G**) w następującym miejscu biblijnym: *Łk 12,7 στρουθίον* ›ts.; **Q, W** *wrobel; N, G* *wroblík;*

zamknienie *Łk 12,3 ταμείον* ›a storage chamber, storeroom; ›a chamber esp. an inner chamber; ›a secret room; ›magazyn, skład; skarbiec; og. o wewnętrznej części domu, ukrytej przed obcymi; izdebka, komora, komórka; **Q, N** *zamknienie; W, G* *komora;* ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** w następującym miejscu biblijnym: *Hbr 8,1 Q, W, N, G* *summa;*

zamordowany *Mk 8,31; 9,31 ἀποκτείνω* ›to kill in any way whatever; ›zabijać kogoś, mordować, zgładzić, stracić, zadać śmierć; **Q, N** *zamordowany; W, G* *zabity;* ponadto leksem ten wystąpił w tekście **B** w następującym miejscu biblijnym: *Ap 9,18 Q, W, N, G* *pobity.*

Jakub Wujek, tłumacz Nowego Testamentu z 1593 roku, w pracy nad przekładem posługiwał się rzetelnym aparatem filologicznej krytyki tekstu biblijnego. W dążeniu do możliwie najwierniejszego oddania jego sensu w języku polskim, po pierwsze, starał się ustalić właściwą jego lekcję w tekście wyjściowym translacji. Sięgał więc po oryginalny tekst grecki, z którym konfrontował łacińską *Wulgatę łowańską*. Po drugie, starannie dobierał polskie ekwiwalenty leksemów tekstu podstawy, korzystając przy tym z wcześniejszych przekładów Nowego Testamentu na język polski, między innymi z *Biblii brzeskiej*, o czym sam we wstępie komunikuje. Zaprezentowana tu analiza kwantytatywno-kontekstowa pozwala możliwie precyzyjnie określić stopień leksykalnej zależności filiacyjnej tekstu Nowego Testamentu z 1593 roku od Nowego Testamentu Biblii brzeskiej z 1563 roku w zakresie leksemów autosemantycznych. Zestawieniu konfrontatywnemu zostały poddane autosemantyczne leksemy tekstu **B** uznane na potrzeby tego badania za charakterystyczne dla nowotestamentowego przekładu brzeskiego (hasła, których występowanie ograniczone jest tylko do leksykonu **B**, oraz te, które wystąpiły w tekście **B** i zostały wznowione w przekładach ewangelickiej tradycji brzeskiej – w **N** i/lub **G**).

Analiza dostarczyła następujących danych o charakterze kwantytatywno-kontekstowym: spośród 847 leksemów charakterystycznych dla tekstu **B** użytych w 833 miejscach biblijnych na leksykalną zależność filiacyjną tekstu **Q** od tekstu **B** wskazuje 107 leksemów wznowionych w tekście **Q** w 149 paralelnych miejscach biblijnych. Większość z nich są to leksemy, które zostały wznowione w kolejnych przekładach tradycji brzeskiej – w **N** i w **G**. W przekładzie Jakuba Wujka wystąpiło w biblijnych miejscach paralelnych ledwie 8 hasel leksykalnych, których występowanie w świetle przyjętych w tej analizie kryteriów ogranicza się do tekstu **B** (nie należą do leksykonów żadnego z późniejszych przekładów uwzględnionych w zestawieniu wstępnym, a mianowicie – **W, N, G**). Szczegółowe dane liczbowe zamieszczone są w Tab. 1.

Tab. 1:
Stopień leksykalnej zależności filiacyjnej tekstu **Q** od tekstu **B** w ujęciu kwantytatywno-kontekstowym

	Leksyka charakterystyczna odnotowana tylko w B		Leksyka charakterystyczna odnotowana w B oraz w N i/lub w G		Leksyka charakterystyczna – razem	
	<i>H</i>	<i>U</i>	<i>H</i>	<i>U</i>	<i>H</i>	<i>U</i>
Tekst B	449	682	398	651	847	1333
Tekst Q	8	12	99	137	107	149

Dane te dowodzą, że do tekstu **Q** w paralelnych miejscach biblijnych zostało wprowadzone ledwie około 1,8 % leksemów charakterystycznych odnotowanych tylko w **B** (8 hasel w **Q**, potwierdzonych w 12 miejscach biblijnych, spośród 449 hasel potwierdzonych w **B**, użytych w 682 miejscach biblijnych), a więc stanowiących o odrębności leksykalnej translacji brzeskiej. Ten wynik świadczy o wielkiej powściągliwości Jakuba Wujka wobec tych leksemów tekstu **B**. Rezerwę, by nie powiedzieć niechęć, wobec nich wykazali także redaktorzy **N** – Daniel Mikołajewski i Jan Turnowski oraz tłumacz **G**, Daniel Mikołajewski, ponieważ nie uwzględnili ich w tych późniejszych przekładach ewangelickiej tradycji brzeskiej. Pozostałe leksemy charakterystyczne

dla tekstu **B**, odnotowane także w **N** i/lub w **G**, są lepiej poświadczone w tekście **Q** – w paralelnych miejscach biblijnych przekładu Jakuba Wujka z 1593 roku pojawiło się około 24,9 % tak rozumianej leksyki charakterystycznej dla tekstu **B** oraz **N** i/lub **G** (99 haseł w **Q**, użytych w 137 miejscach biblijnych, spośród 398 haseł potwierdzonych w **B**, użytych w 651 miejscach biblijnych). W sumie w wyłonionych w trakcie analizy kwantytatywno-kontekstowej biblijnych miejscach paralelnych tekstów **Q** i **B** w przekładzie Jakuba Wujka z 1593 roku pojawiło się 12,6 % wszystkich leksemów uznanych w tej analizie za charakterystyczne dla leksykonu **B** (odnotowane są one w 149 miejscach biblijnych **Q**, co stanowi zaledwie 11,1 % ich wszystkich wystąpień w tekście **B**).

Wyniki zaprezentowanej tu analizy kwantytatywno-kontekstowej pozwalają zatem stwierdzić, że nawiązania tekstu *Nowego Testamentu* Jakuba Wujka z 1593 roku do leksyki charakterystycznej *Nowego Testamentu Biblii brzeskiej* z 1563 roku choć stosunkowo nieliczne, to jednak są empirycznie potwierdzone.

Leksemy wskazujące na filiacyjną zależność tekstu **Q** od tekstu **B** nie zostały wznowione w *Nowym Testamencie* Jakuba Wujka z 1599 roku w redakcyjnym opracowaniu jezuickiej komisji cenzorskiej (w tekście **W**). Jednak i w tym późniejszym przekładzie można wskazać miejsca biblijne, w których pojawiają się hasła leksykalne charakterystyczne dla przekładu **B**.³⁶ Z kolei leksyka obu edycji *Nowego Testamentu* Jakuba Wujka – z roku 1593 i 1599 – przyczyniła się do odnowy leksyki *Nowego Testamentu gdańskiego* (1606) w opracowaniu Daniela Mikołajewskiego i Jana Turnowskiego.³⁷

³⁶ LISOWSKI, *The lexis of the New Testament in the Brest Bible (1563)* (↵ ref. 26), s. 97-109.

³⁷ LISOWSKI, *Przekłady Jakuba Wujka* (↵ ref. 30), s. 255-263.